

Redaktör: Sara Meidell, 090-15 11 87, 073-060 11 87

E-post: kultur@vk.se

Fax: 090-77 46 47

torsdag 2 juli 2009
VÄSTERBOTTENS-KURIREN

MATEN OCH KULTUREN, DEL 3

I dagens välmående tidevarv har maten blivit mer än bara föda och tillförts både dolda och dunkla betydelser. Inge-Bert Täljedal visar i sitt bidrag till kulturens sommareserie Maten och kulturen emellertid ett exempel på att maten (och även så drycken!), redan för tvåhundra år sedan var politiskt brännbara ämnen.

VARJE DAG UTKOMMER mer än en ny kokbok i Sverige. I TV vimlar det av kockar. Radioprogrammet Meny är en institution av nära nog samma dignitet som Kungliga Operan och Dramaten. Intresset för mat är stort.

Många uppfattar gastronomi som förfinad kultur. Och det är väl inte fel. Fast närmare besett är ju det kultiverade matintresset egentligen en ytterst tunn polish på den mest basala av alla biologiska böjelser, till och med mer grundläggande än den populära

konturen av en kollektiv neuros som får allt mer av oral fixering över sig? I ett fattigare samhälle var och är man nog mera observant på födans reala betydelse. I överflödets tid och rum får maten större möjlighet att anta dunkla, symboliska funktioner.

En del vardagliga uttryck är signifikativa, till exempel det allt vanligare "trerätters". "På firmafesten fick vi en trerätters..." "Hos krögaren X kostar en trerätters inte mer än en tvärätters hos Y..." Att säga så är förstås inte nödvändigtvis åt skogen. Likväl tycks det mig en

lans. Inte bara i den förväntade för-mälningen mellan exempelvis smaken av blodig biff eller stekt abborrfilé och glasets doft av blåbär, stall och jordkällare. Utan framför allt balansen mellan förnuft och känsla. Och kanske, faktiskt, mellan egotripp och altruism. Men nu börjar det bli svårt – svårare än att skilja Cabernet Franc från Merlot bara med näsan.

Saken belyses fint i en av våra höglitterära dryckesvisor – "När skämtet tar ordet vid vänskapens bord..." Parentetiskt sagt kan denna "Bordvisa" gärna sjungas med

Örebro. I den senare, som är den som man brukar sjunga, har åtta rader försvunnit. Det sägs att poeten redan tidigt ville återta en formulering om "det blodiga ryktet för dagen", en passus som skulle kunna utgöra en olustig påminnelse om det nyss avslutade kriget.

I SAMMANHANGET försvann emellertid ytterligare en formulering som säkert också kunde upplevas som lätt anstötlig. Från början innehöll visan nämligen inte bara en hyllning till det glada pokulerandet. Där fanns också "bekymrande plikter

Kanske oroades den fromme Franzén av kontrasten mellan överflöd och fattigdom, liksom vi alla borde oroas. Har man rätt att fira, när andra inte har råd eller rent av svälter? 1810 ställs frågan. 1824 befrias vi i från den, men inte genom att dikten löser konflikten utan genom att den fattige helt trängs bort ur vårt synfält.

En präst som Franzén måste väl inte hålla predikan jämt. Men om originalet fått stå orört, skulle Bordvisa kunnat ingå i en sådan. Kanske ihop med berättelsen om måltiden i Betania, där en kvinna

326

Bordvisa.

När skämtet tar ordet vid vänskapens bord
med fingret åt glaset som dofta,
så drick och var glad: — på vår sorgliga jord
man gläder sig aldrig för ofta.
Vid drufvornas Lethe förgät som en dröm
det blodiga ryktet för dagen:
och känn, då du druckit, en värmande ström
i hjertat, ej endast i magen.

Här visas första och tredje stroforna i den ovanliga och tidiga varianten av Bordvisa, som finns publicerad till Åbo-upplagan av Skaldestycken.

327

Hvem har ej bekymrande plikter och värf?
Först sen vi arbetat, vi njute.
Hvem smög ej den gamle i porten en skärf? —
Men sorgerna stanne derute.
Här sörj blott för glaset: om fullt, så töm ut;
om tomt, så försänd det att fyllas;
och mins, att det sköna och goda förut,
sen glädjen och nöjet, må hyllas.

Konsten att vräka i sig utan skuld

VARJE DAG UTKOMMER mer än en ny kokbok i Sverige. I TV vimlar det av kockar. Radioprogrammet Meny är en institution av nära nog samma dignitet som Kungliga Operan och Dramaten. Intresset för mat är stort.

Många uppfattar gastronomi som förfinad kultur. Och det är väl inte fel. Fast närmare besett är ju det kultiverade matintresset egentligen en ytterst tunn polish på den mest basala av alla biologiska böjelser, till och med mer grundläggande än den populära könsdriften.

Mumsandet på fett, kolhydrater och proteiner säkrar ju den enskildes överlevnad. Utan föda får individen inte ens en chans att bidra till släktets fortbestånd, i varje fall inte hos högre djurarter som Homo sapiens.

All kärlekslyrik, alla romantiska filmer och all underhållningserotik vore poänglös utan en stadig produktion av kokböcker och matlagningsprogram. Gärna en herdestund med Ulla, men först en nyss skjuten beckasin.

Alltså, som bekant: Erst das Fressen. Men inte bara före moralen utan före det mesta. "Soup, Soap, and Salvation", menar en annan klok kännare av livets fundamenta.

IBLAND UNDRAR JAG dock om den stora vurmen för mat alltid återspeglar ett sunt intresse för att klara livhanken. Skönjer man inte ibland

konturen av en kollektiv neuros som får allt mer av oral fixering över sig? I ett fattigare samhälle var och är man nog mera observant på födans reala betydelse. I överflödets tid och rum får maten större möjlighet att anta dunkla, symboliska funktioner.

En del vardagliga uttryck är signifikativa, till exempel det allt vanligare "trerätters". "På firmafesten fick vi en trerätters..." "Hos krögaren X kostar en trerätters inte mer än en tvårätters hos Y..." Att säga så är förstås inte nödvändigtvis åtskogen. Likväl tycks det mig en aning plump. Inte bara småtrivsamt animaliskt, utan djuriskt på ett mer avancerat vis. Lite "nöff-nöff" verkar vila över en kultur som tillåter sig att strukturera tillvaron i tvårätters, trerätters, fyrrätters.

FÖR ATT INTE tala om allt djupsinne som vi spiller på att avgöra vilka viner som går ihop med vilka menyer. Också det en fråga om ba-

lans. Inte bara i den förväntade förhållningen mellan exempelvis smaken av blodig biff eller stekt abborrfile och glasets doft av blåbär, stall och jordkällare. Utan framför allt balansen mellan förnuft och känsla. Och kanske, faktiskt, mellan egotripp och altruism. Men nu börjar det bli svårt - svårare än att skilja Cabernet Franc från Merlot bara med näsan.

Saken belyses fint i en av våra höglitterära dryckesvisor - "När skämtet tar ordet vid vänskapens bord..." Parentetiskt sagt kan denna "Bordvisa" gärna sjungas med särskild inlevelse i Umeå, eftersom den skrevs av morfar till Lotty Bruzelius (född Kempe), den norrländska vetenskapens och kulturens stora gynnare.

Poeten, Frans Michael Franzén, har publicerat två varianter av sin visa. En föga spridd version trycktes 1810 i Åbo. Den är ganska anorlunda än den som utgavs 1824

Örebro. I den senare, som är den som man brukar sjunga, har åtta rader försvunnit. Det sägs att poeten redan tidigt ville återta en formulering om "det blodiga ryktet för dagen", en passus som skulle kunna utgöra en olustig påminnelse om det nyss avslutade kriget.

I SAMMANHANGET försvann emellertid ytterligare en formulering som säkert också kunde upplevas som lätt anstötlig. Från början innehöll visan nämligen inte bara en hyllning till det glada pokulerandet. Där fanns också "bekymrande plikter och värf". I den välbärgade världens port skyntade en fattig åldring.

I förbifarten fick han sig tillstucken en "skärf", medan läsaren tillhölls att fylla på sitt glas och låta tanken på eländet stanna utanför festsalen!

Kanske oroades den fromme Franzén av kontrasten mellan överflöd och fattigdom, liksom vi alla borde oroas. Har man rätt att fira, när andra inte har råd eller rent av svälter? 1810 ställs frågan. 1824 befrias vi i frågan, men inte genom att dikten löser konflikten utan genom att den fattige helt trängs bort ur vårt synfält.

En präst som Franzén måste väl inte hålla predikan jämt. Men om originalet fått stå orört, skulle Bordvisa kunnat ingå i en sådan. Kanske ihop med berättelsen om måltiden i Betania, där en kvinna slösar med dyr parfym i stället för att ge pengar till de fattiga.

De moraliskt kloka är indignerade. Men någon hyschar och säger både lugnande och än mer oroande: "De fattiga har ni alltid hos er!"

INGE-BERT TÅLJEDAL

Ska man ha rätt att vräka i sig mat och dryck i överflöd, när det finns andra som som över huvud taget saknar mat på bordet?

FOTO: SCAN-PIX

